

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК КРИТЕРІЙ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ

Визначена сутність поняття "економічна безпека держави" в контексті реалізації економічної стратегії та запропоновані основні пріоритети державної політики України на сучасному етапі розвитку

Постановка проблеми. Економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави. Головною метою стратегії економічної безпеки нашої країни є забезпечення такого економічного розвитку, при якому можливо було б створити умови для розвитку соціально – економічних інтересів громадян України, забезпечення макроекономічної стабілізації, збереження цілісності держави, що й забезпечує її економічну незалежність. Сучасна ситуація в Україні, безумовно, складається під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Однак однією з головних причин, що заважає просуванню ринкових перетворень, є відсутність досвіду ефективних механізмів державного регулювання економічних процесів у ринкових умовах.

Стабільний та безпечний розвиток України потребує підвищення ефективності системи державного управління, укорінення демократичних цінностей, застосування ефективних засобів, направлених на економічне зростання. Усвідомлюючи дану необхідність, Україна має здійснити ряд відповідних реформ, які реалізовуватимуться з умовою збереження національної ідентичності з наголосом на внутрішній національній потенціал, з використанням досвіду та підтримкою світової спільноти. Затягування або зрив реформ є безпосередньою загрозою національній безпеці України. Втілення реформ забезпечується проведенням єдиних напрямів державної політики національної безпеки. Вони формуються і діють згідно комплексу положень Конституції, обов'язків, прийнятих згідно міжнародних договорів, законів, наказів та постанов президента України та парламенту, а також нормативних актів.

Мета дослідження. Визначення сутності поняття "економічна безпека держави" в контексті реалізації економічної стратегії України та основних пріоритетів державної політики на сучасному етапі розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам економічної безпеки держави присвячені праці багатьох вчених. Серед них: З. Варналії, П. Івашенко, В. Мунтян, Я. Жаліло та інші.

Загрози, які є ключовими у системі категорій економічної безпеки, можуть розглядатися як чинники, що протистоять реалізації економічної стратегії та спонукають забезпечити її адаптивність до умов, що змінюються. Ефективність економічної стратегії визначається спроможністю до протистояння таким загрозам. М.Єрмошенко доречно пропонує в рамках поняття "економічна безпека" розглядати спроможність держави самостійно виробляти та здійснювати власну економічну політику, а також визначати та реалізувати власні національні інтереси тощо. На розвиток загальноновизнаної думки про те, що економічна безпека трактується як стан захищеності економічних інтересів, а головним життєво важливим інтересом в економічній сфері (як для фізичної особи та підприємства, так і для держави) є відтворення свого існування, в центр визначення економічної безпеки, на думку Я.Жаліло, потрібно поставити саме категорію економічного відтворення [1]. Це робить тлумачення економічної безпеки співзвучним визначенню економічної стратегії та її мети. Приблизниками зазначеного підходу в Україні є фахівці Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова, які трактують економічну безпеку як "наявність в державі достатніх можливостей для забезпечення репродукції виробничого потенціалу в промисловості, сільському господарстві та в усіх сферах докладання соціально корисної праці, а також для забезпечення стабільності суспільного ладу, суверенності держави". Б.Губський, у свою чергу, зазначає, що "економічна безпека визначає спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від

зовнішніх та внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій" [2].

Такий підхід був свого часу запропонований і російськими вченими. Зокрема, в одному з джерел, економічна безпека визначається як "здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях". Академік Л. Абалкін також визначає економічну безпеку як "сукупність умов і факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та сталість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалювання"[2].

На думку Я.Жаліло, економічна безпека може бути визначена як складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [1].

Узагальнення думок учених і експертів щодо джерел виникнення загроз економічній безпеці дає змогу стверджувати, що головна загроза полягає у відсутності цілеспрямованої політики державного регулювання економічними процесами в контексті реалізації проголошених стратегій соціально-економічного розвитку країни.

Викладення основного матеріалу дослідження. В Україні не вдалося створити національну економічну систему, яка б забезпечувала прогресивний розвиток держави, її незалежність у формуванні й здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики, у побудові громадського суспільства, яке б відповідало сучасним світовим стандартам.

Кризові тенденції, що характеризують розвиток економіки України, зумовили визначення внутрішніх загроз для економічної безпеки України як таких, що набагато перевищують небезпеку зовнішніх і можуть призвести до дезінтеграції України, до загальнонаціональних техногенних та екологічних катастроф, соціального вибуху або істотного обмеження можливостей керівництва держави щодо вирішення внутрішніх проблем і дій на міжнародній арені.

У ході трансформації суспільства та економіки України не вдалося уникнути певних прорахунків та втрат, що призвели до небажаних наслідків: значно скоротилися обсяги промислового виробництва; зросла зовнішня та внутрішня заборгованість держави; збільшилися диференціація доходів населення, приховування та вивезення значних обсягів капіталів за кордон; розширилася сфера кримінального бізнесу, корупції, злочинності та нелегальної економіки. З одного боку, Україна визнана країною з ринковою економікою, досягнуто високий рівень її відкритості. Але, з іншого, сформований в Україні національний ринок є недосконалим, не всі ринкові інститути мають адекватний ступінь розвитку, інвестиційний клімат вимагає істотного покращання. Багато часу зайняли політичні ризики ведення підприємницької діяльності. Передусім все це є наслідком формування ринкових механізмів на фоні певної однобічності початкової стадії реформ, надмірного акценту на монетарній та бюджетній політиці держави, що мала в основному стабілізаційний характер. Найбільш руйнівними для економіки виявились реформи останніх років, негативні наслідки яких відчутні й сьогодні, особливо в таких стратегічних галузях, як освіта, наука, інновації та інше. Ситуація погіршується й через те, що інновації у середині країни мало кому є споживати [2]. Господарські структури не мають достатньої економічної мотивації у вирішенні завдань технологічної та структурної модернізації виробництва,

формування та освоєння нових товарних ринків. Низький інноваційно-технологічний рівень виробництва впливає навіть на таку, здавалося б, успішну галузь, як металургія, продукція якої лише частково покриває потреби внутрішнього ринку. Не вдається зупинити тенденцію старіння основних фондів, що негативно впливає на ефективність виробництва та приховує у собі перманентну загрозу техногенних катастроф.

В сучасному світі спостерігається нове явище, яке свідчить про нерівномірність, диспропорційність економічного розвитку і зумовлює кризові потрясіння незалежно від об'єктивних циклів ділової активності. Ця диспропорційність не зводиться до відомої різниці у середньодушовому виробництві ВВП між багатими та бідними країнами. Вона викликана глобалізацією міжнародних фінансових потоків, їх спекулятивним обігом й призводить час від часу до фінансових криз в різних регіонах світу. Фінансові дисбаланси визначаються зростанням зовнішніх зобов'язань, експансією міжнародної ліквідності на тлі хронічного підвищення зовнішнього дефіциту США і профіциту платіжних балансів Росії, Китаю та деяких інших азійських країн. Що стосується України, то тут домінують заспокоєні погляди на стан державного боргу при цілковитому ігноруванні характеру валових боргових зобов'язань, які погіршують і без того викривлену структуру економіки.

Державна стратегія повинна розвивати положення концепції національної безпеки країни, приймаючи до уваги національні інтереси в галузі економіки. Пріоритетним національним економічним інтересом України є її енергетична незалежність, якої можна досягти шляхом створення альтернативної нинішній моделі енергетичної залежності від нафти та газу. Сьогодні Одеський, Херсонський нафтопереробні заводи простоюють, майже не працює Лисичанський комбінат, більш-менш завантажені Долинський і Дрогобицький (останній постачає нафту в усі західні регіони України). Через це, Україна 90% цих енергоносіїв постачає з Росії, тому потрібно як найшвидше створити альтернативні системи постачання нафти і газу, забезпечивши себе незалежними джерелами енергоресурсів.

Найважливішими для України є обстоювання національних економічних інтересів у фінансовій, банківській та грошовій площинах. Третя група національних економічних інтересів зосереджена у сфері розвитку українського підприємства, національного малого і середнього бізнесу. Потрібно створювати прибуток на теренах Української держави; вкладати зароблені кошти у національне виробництво, а не "інвестувати" інші держави; створювати робочі місця, орієнтуватися на максимальне використання інтелектуальних досягнень світової інформаційно-технологічної революції.

Важливим національним інтересом є здійснення національної кадрової революції: в уряді, на підприємствах ключові позиції мають зайняти національно свідомі кадри, економічно підготовленні, високо освічені, та ефективні фахівці.

Національним зовнішньополітичним інтересам України відповідає рішення визнання пріоритетним західного вектора.

Важливим пріоритетом державної політики повинне стати невпинне скорочення існуючого розриву між Україною та найбільш розвиненими країнами світу. Виходячи з цього слід:

По-перше, усвідомити, що ключове значення для розв'язання сучасних економічних проблем України мають реформи, які виходять за рамки економічної сфери. "Вузьким місцем" є система правозастосування, передусім, судова і правоохоронна системи. Країна підійшла до такої фази, коли подальший економічний розвиток значною мірою буде визначатися станом інститутів державної влади. Стале функціонування економіки неможливе без ефективного державного апарату, справедливого суду, справедливої правоохоронної системи.

По-друге, необхідно виробити інструменти економічного зростання, завдяки яким: 1) зростання здійснюється високими темпами, забезпечуючи подвоєння ВВП за 9-10 років; 2) піднесення супроводжується прогресивними структурними зрушеннями (тобто забезпечує диверсифікацію) й підвищує конкурентоспроможність країни; 3) демонструє високі темпи і в середньостроковій, і довгостроковій перспективі, тобто є сталим; 4) забезпечує зближення за рівнем економічного розвитку з найбільш розвиненими країнами (тобто темп зростання є більш високим, ніж середньосвітової або ніж темпи зростання у найбільш розвинених країнах).

По-третє, абсолютним пріоритетом мають стати реформи секторів, пов'язаних з розвитком людського потенціалу, насамперед освіти та охорони здоров'я. Головні конкурентні переваги сучасної високорозвиненої країни забезпечують високою якістю людського потенціалу й тими факторами, які безпосередньо пов'язані з життєдіяльністю людини.

По-четверте, здійснення будь-яких заходів економічної політики не повинне підірвати досягнутий рівень макроекономічної стабільності. Грошова і фінансова стабілізація є найважливішим досягненням останнього десятиліття і найважливішим фактором формування сприятливого інвестиційного клімату.

По-п'яте, величезне значення у вирішенні завдань, що постали перед країною, має докорінне удосконалення її інституційної системи. Створення чітких і зрозумілих "правил гри" для всіх учасників соціально-економічного життя є загальною базою для досягнення цілей соціально-економічного розвитку. При цьому державі необхідно виробляти виключно тонкі механізми налаштування економічних процесів, що потребують обережного втручання у економічне життя, зменшення адміністративного потенціалу влади. Українська держава зміцніла не лише кількісно, але й якісно, і тепер може дозволити собі бути більш активною [3].

У Національному інституті стратегічних досліджень на замовлення адміністрації президента працювали проект нової стратегії національної безпеки України. "Іде пошук світових інституцій безпеки, йде пошук європейської системи колективної безпеки. Тому, я не виключаю, що те, що буде напрацьовано в цьому документі, допоможе Україні знайти своє місце у побудові колективних систем безпеки", – зазначає Горбулін – экс-голова Ради Національної безпеки і оборони, академік Національної академії наук [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищевикладене, слід звернути увагу на те, що необхідно розробити та впроваджувати державну програму забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, яка повинна бути інтегрована ключовим блоком в стратегію забезпечення економічної безпеки.

Список використаної літератури:

1. Жаліло Я. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я. Жаліло. – К.: НІСД, 2003. – 368 с. 2. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3т.; / [за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка]. – Т3: Конкурентоспроможність української економіки. – К.: Фенікс, 2007. – 556 с. 3. Президент України замовив нову стратегію безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrtribune.org.ua/>.

ТАРАСЮК Галина Миколаївна – доктор економічних наук, професор кафедри економіки Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– проблеми теорії та практики планування діяльності суб'єктів господарювання, економіки та управління національним господарством